

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

СІРАНТ Неля Петрівна

УДК 37.015.31:7:37.018.1-053.2"19"

**ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДИТИНИ В СІМ'Ї ЗАСОБАМИ
УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ПЕДАГОГІКИ
(ДРУГА ПОЛОВИНА XX СТОЛІТТЯ)**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Дрогобич – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
Пантюк Тетяна Ігорівна,
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка,
кафедра загальної педагогіки
та дошкільної освіти, професор.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Оршанський Леонід Володимирович,
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка,
кафедра технологічної та професійної освіти,
завідувач;

кандидат педагогічних наук, доцент
Кравець Надія Степанівна,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»,
кафедра теорії та методики дошкільної і
спеціальної освіти, доцент.

Захист дисертації відбудеться 30 жовтня 2019 р. о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 36.053.01 у Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка за адресою: 82100, м. Дрогобич, вул. І. Франка, 24, 2-й поверх, к. 20.

З дисертацією можна ознайомитися на сайті <http://dspu.edu.ua/science/spec-rady/general-pedagogics/disertations/> та в бібліотеці Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка за адресою: 82100, м. Дрогобич, вул. Лесі Українки, 2.

Автореферат розісланий 27 вересня 2019 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

О. В. Невмержицька

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Нинішні суспільно-політичні та соціально-економічні трансформації кардинально впливають на різні аспекти життєдіяльності сучасного соціуму. В суспільстві поступово формуються нові відносини та цінності, виникають нові критерії оцінювання процесів і явищ об'єктивної дійсності. Девальвація ціннісних засад, деформування моральних переконань і поглядів дітей та молоді призвели до витіснення соціальних, духовних, естетичних потреб, орієнтації у бік матеріального добробуту, ослаблення, а подекуди й нівелювання виховної функції сім'ї, самоусунення більшості батьків від головних завдань сімейного виховання дітей.

Духовна криза сучасного світу, складні реалії розвитку глобалізованого й інформатизованого суспільства, трансформаційні процеси культурної та моральної сфер особистості актуалізують низку питань, пов'язаних із сімейним вихованням молодого покоління. Нині українська родина й надалі залишається найважливішою і найстійкішою виховною суспільною інституцією, хоча проблеми її функціонування ускладнюються й урізноманітнюються з огляду на різні суспільні детермінанти, соціальні процеси, економічні проблеми.

Виклики часу посилюють увагу до проблеми сімейного виховання дітей саме у контексті їхнього розвитку й соціалізації. Аналіз науково-історіографічного доробку у царині проблеми дослідження дає підставу стверджувати, що проблеми сімейного виховання дітей були і залишаються в центрі уваги широкого кола науковців-педагогів. З-поміж них: Т. Алексеєнко, І. Бех, Л. Веремій, О. Вишневський, А. Дмитренко, І. Зязюн, Є. Коваленко, Т. Кравченко, А. Кузьмінський, Т. Пантюк, Г. Радчук, О. Сухомлинська, П. Щербань та ін. Важливого значення виховному впливу сім'ї на формування і розвиток особистості надавали видатні вітчизняні педагоги: Г. Ващенко, О. Духнович, А. Макаренко, С. Русова. В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.

У державних нормативно-правових документах України (Конституція України, Сімейний кодекс України, закони України «Про охорону дитинства», «Про освіту» та ін.) важливе значення належить сім'ї (родині) як найпершій і головній соціальній інституції виховання дітей та молоді. При цьому, з-поміж важливих завдань сімейного виховання, особливе місце займає прилучення дітей до світу прекрасного, формування в юних душах естетичних смаків й уподобань засобами мистецтва, вдосконалення художньо-трудових умінь і навичок, що дає змогу дітям самореалізуватися у сучасному соціумі, виявляти свою самобутність і неповторність через творчу діяльність «за законами краси», сприяє їх духовному піднесенню, моральному задоволенню, розвитку естетичних смаків.

Саме тому вивчення феномену сім'ї з позицій естетичного виховання молодого покоління, формування естетичної культури особистості, вважаємо справою украй важливою й необхідною. Естетичне виховання є одним із засобів формування гармонійно розвиненої особистості, важливою умовою виховання її високої культури, моральності, розширення світогляду. Основи естетичного виховання особистості закладаються передовсім у сім'ї, потім у дитячому садку, пізніше – у школі й інших суспільних інституціях.

У численних науково-педагогічних дослідженнях обґрунтовуються різні підходи до проблеми реалізації естетичного виховання молодого покоління. З-поміж засобів естетичного впливу на особистість науковці виокремлюють народний фольклор (Г. Довженко, Г. Карась, Н. Сивачук, Ю. Ступак, Н. Чужа й ін.), образотворче мистецтво (Е. Белкіна, І. Гончаров, М. Дьомін, О. Сисоєва, Л. Столович та ін.), музичне мистецтво (Л. Коваль, Т. Скорик, Л. Яковенко та ін.); декоративно-ужиткове мистецтво (Д. Гусєв, М. Зимомря, Л. Оршанський, Н. Савченко, В. Титаренко та ін.), театральне мистецтво (А. Михайлова, І. Товма, С. Хлебик та ін.), кіномистецтво (В. Петренко, Ю. Рабинович, Ю. Усов та ін.), художню літературу (А. Александрова, Є. Зайцев, О. Потебня, Д. Сладкова та ін.), природу (М. Артеменко, В. Баленок, Н. Бурлаченко, І. Смольянінов та ін.), художньо-творчу діяльність (О. Прушковська, Л. Семьонова, Р. Хакімова й ін.).

Концептуальні засади естетичного виховання дітей та молоді відображені у Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття), Національній доктрині розвитку освіти, Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах, Комплексній програмі художньо-естетичного виховання у загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладах та ін.

Нині актуалізується потреба наукових пошуків у галузі теорії та практики естетичного виховання в його етнопедагогічному сенсі. Особливого значення набувають дослідження проблеми прилучення дітей до світу прекрасного, формування естетичної культури молодого покоління з використанням засобів народної педагогіки, що, як елемент традиційної культури, володіє особливою якістю самовідтворення, тому її різнобічний вплив на особистість дитини винятково унікальний. Система народної педагогіки охоплює всі сторони розвитку особистості – від фізичної до морально-етичної, залишаючись при цьому феноменом, вільним від диктату і догм.

Загальні теоретичні та методичні аспекти використання народної педагогіки у процесі виховання дітей розглядаються у наукових працях В. Бабія, А. Богуш, О. Вишневського, О. Дорошенко, О. Духновича, М. Євтуха, І. Єрохіної, Б. Ковбаса, В. Кононенка, А. Кузьмінського, Т. Кулікової, Н. Лисенко, В. Мосіяшенка, Н. Побірченко, Н. Рогальської, Р. Сікульського, М. Стельмаховича, В. Страшного, Є. Сявавко, В. Чайки, Т. Яценко й ін.

Аналізуючи наукові дослідження і практичний досвід естетичного виховання молодого покоління у вітчизняній педагогічній науці, нами виявлено такі **суперечності** між:

- нагальною потребою суспільства у вихованні громадян з високим рівнем естетичної культури, відчуттям «прекрасного», художнього смаку та стихійним впливом на дитину навколишньої дійсності, спричиненим глобальними процесами інформатизації, технологізації, урбанізації;

- потребою розширення шляхів і засобів естетичного виховання молодого покоління та недостатньою орієнтацією сучасної сім'ї на традиційні естетичні цінності й уподобання українців;

– необхідністю використання культурно-історичної спадщини українського народу у практиці сімейного виховання та недостатнім рівнем усвідомлення виховного потенціалу народної педагогіки для естетичного виховання дітей у родинному колі.

Попередній аналіз проблеми дослідження доводить, що завдання естетичного виховання молодого покоління засобами української народної педагогіки були особливо актуальними у педагогічній теорії та практиці другої половини ХХ ст. Водночас необхідно констатувати відсутність цілісних наукових праць на рівні кандидатських і докторських дисертацій, спрямованих на дослідження можливостей використання освітньо-виховного потенціалу української народної педагогіки з метою реалізації завдань естетичного виховання дітей у сім'ї зазначеного періоду, що і зумовило вибір теми дисертаційної роботи: **«Естетичне виховання дитини в сім'ї засобами української народної педагогіки (друга половина ХХ століття)»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано згідно з планом науково-дослідницької роботи кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка «Українська освіта в контексті трансформаційних суспільних процесів» (номер державної реєстрації 0108U007644).

Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол № 15 від 22.10.2014 р.) й узгоджено у Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол № 8 від 25.11.2014 р.).

Мета дослідження – проаналізувати, систематизувати й узагальнити педагогічний досвід естетичного виховання дітей засобами народної педагогіки в українській сім'ї другої половини ХХ ст. і на цій основі визначити перспективи його можливого використання у сучасній педагогічній теорії та практиці сімейного виховання.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

1) проаналізувати стан дослідженості проблеми естетичного виховання дітей в історико-педагогічній ретроспективі;

2) розкрити сутність і значення естетичного виховання й схарактеризувати українську сім'ю як основний осередок зародження, становлення та розвитку естетичної культури особистості дитини;

3) з'ясувати освітньо-виховний потенціал української народної педагогіки в естетичному вихованні дітей;

4) розкрити зміст естетичного виховання дітей в українській сім'ї другої половини ХХ ст. засобами фольклору, декоративно-ужиткового мистецтва та народної іграшки;

5) обґрунтувати прогресивні здобутки українців у царині естетичного виховання засобами української народної педагогіки в українській сім'ї другої половини ХХ ст. задля творчого використання у сучасних реаліях родинного виховання.

Об'єкт дослідження – естетичне виховання у вітчизняній педагогічній думці другої половини ХХ ст.

Предметом дослідження є теорія і практика естетичного виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в сім'ї засобами української народної педагогіки (1958–2002 рр.).

Методологічну основу дослідження становлять філософські та психолого-педагогічні концепції, що розглядають категорію «естетичне» у структурі цілісного розвитку особистості; положення про діалектику співвідношення загального і часткового (одиничного), що трактують загальнолюдське й естетичне в їх єдності та взаємозв'язку; аксіологічний підхід, що визнає людину найвищою цінністю й самоціллю суспільного розвитку; принцип природовідповідності, спрямований на врахування різнобічної та цілісної природи дитини, її індивідуальних особливостей; культурологічний підхід, що дає змогу розглядати українську народну культуру як вагоме джерело і провідний засіб духовної наступності поколінь; мистецтвознавчий підхід, який визначає художню природу, духовну цінність і місце народного мистецтва в системі культури й освіти; системний підхід як метод пізнання об'єктів і явищ навколишньої дійсності у системі їх взаємозв'язків і взаємовідношень; гуманістичний підхід, що визначає головною цінністю індивідуальність дитини.

Теоретичну основу дослідження складають: теорія сенсорного розвитку дитини (Л. Венгер, О. Дяченко, О. Запорожець та ін.); положення про роль предметної діяльності у процесі формування особистості дитини (Л. Виготський, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн й ін.); теорія гри (Є. Аркін, П. Блонський, Д. Ельконін, А. Усова та ін.); теорія естетичного виховання (Д. Джола, І. Зязюн, Л. Калініна, О. Петрушенко, В. Шацька та ін.); вчення про роль мистецтва у духовному становленні особистості (В. Бітаєв, О. Буров, М. Каган, Б. Ліхачов, О. Отич, О. Рудницька, О. Шевнюк та ін.); теорія сімейного виховання (І. Бех, Т. Кравченко, Г. Радчук, О. Сухомлинська та ін.); положення про освітньо-виховний потенціал народної педагогіки (О. Духнович, В. Кузь, А. Кузьмінський, Н. Побірченко, М. Стельмахович, Є. Сявакко та ін.); теоретичні положення про дитячу творчість (І. Біла, Д. Богоявленська, В. Кудрявцев, І. Лернер, О. Матюшкін, В. Моляко та ін.).

Для розв'язання поставлених завдань дослідження використовувався комплекс взаємопов'язаних **методів** науково-дослідницької роботи:

теоретичні – аналіз філософської, психолого-педагогічної, науково-методичної, мистецтвознавчої, етнографічної, історичної, соціологічної, публіцистичної літератури з проблеми дослідження; понятійно-категоріальний аналіз; синтез, узагальнення, систематизація, класифікація, прогнозування;

пошуково-бібліографічний – вивчення архівних і бібліотечних фондів, нормативно-правових документів, періодичних видань, результатів наукових досліджень та ін.;

системно-історичний – розгляд суспільно-історичних і соціальних передумов й еволюції розвитку проблеми естетичного виховання дітей у сім'ї другої половини ХХ ст.;

історико-порівняльний – порівняння подій, фактів, поглядів на досліджувану проблему з реаліями сьогодення;

прогностичний – виявлення умов ефективного використання прогресивного історичного досвіду у сучасній практиці естетичного виховання дітей в сім'ї.

Джерельну базу дисертаційного дослідження становлять:

– *джерела нормативно-правового характеру*: постанови правлячої партії та уряду радянського періоду, закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про охорону дитинства», Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття), Національна доктрина розвитку освіти, Національна стратегія розвитку освіти до 2021 року, укази Президента України, постанови Верховної Ради та Кабінету Міністрів України, накази Міністерства освіти і науки та ін.;

– *архівні документи і матеріали*, зокрема Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (фонди: 166 – Міністерство освіти УРСР (1946–1988 рр.), Міністерство народної освіти УРСР (1988–1992 рр.), Міністерство освіти України (1992–1999 рр.); 5116 – Міністерство культури УРСР (1953–1991 рр.), Міністерство культури України (1991–1995 рр.), Міністерство культури і мистецтв України (1995–2005 рр.); 5127 – Науково-дослідний інститут педагогіки УРСР; 5132 – Центральний будинок народної творчості Міністерства культури УРСР та ін.); 4631 – Республіканські учбово-методичні кабінети Міністерства освіти УРСР; фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Львівської національної наукової бібліотеки імені Василя Стефаника, бібліотек Львівського національного університету імені Івана Франка та Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка;

– *наукові праці та навчально-методична література*: дисертації і автореферати, монографії, підручники, посібники, наукові статті з проблем естетичного та сімейного виховання молодого покоління;

– *періодичні видання у галузі педагогіки та психології*, зокрема часописи: «Советская педагогика» (1950–1991 рр.), «Радянська школа» (1950–1991 рр.), «Народное образование» (1950–2000 рр.), «Вопросы психологии» (1971–2001 рр.), «Рідна школа» (1991–2000 рр.), «Педагогика» (1992–2000 рр.) та ін.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період від 50-х рр. ХХ ст. до початку ХХІ ст. *Нижня межа* характеризується кардинальними змінами в системі шкільної освіти, зокрема початком проведення освітньої реформи (1958 р.), яка з низкою інших прогресивних новацій окреслила перспективи та визначала необхідність удосконалення естетичного виховання дітей в сім'ї та школі. *Верхня хронологічна межа* збігається з розробкою і прийняттям комплексу державних документів нормативно-правового характеру в галузі освіти, у т. ч. Національної доктрини розвитку освіти (2002 р.), в якій серед пріоритетних напрямів реформування системи виховання визначено необхідність забезпечення високої художньо-естетичної освіченості та вихованості особистості.

Наукова новизна та теоретичне значення результатів дослідження полягають у тому, що:

– *уперше* здійснено систематичний науковий аналіз теорії і практики естетичного виховання дітей в сім'ї засобами української народної педагогіки у другій половині ХХ ст.;

– розкрито сутність і значення естетичного виховання й схарактеризовано українську сім'ю як основний осередок зародження, становлення та розвитку естетичної культури особистості дитини;

– з'ясовано освітньо-виховний потенціал української народної педагогіки в естетичному вихованні дітей;

– уточнено цілі та виявлено зміст естетичного виховання дітей в українській сім'ї другої половини ХХ ст. засобами фольклору, декоративно-ужиткового мистецтва та народної іграшки;

– обґрунтовано можливості використання педагогічного досвіду естетичного виховання в сім'ї засобами української народної педагогіки для вдосконалення сучасної вітчизняної системи родинного виховання.

Практичне значення одержаних результатів полягає у систематизації фактологічних матеріалів, що можуть використовуватися для організації виховного процесу в сучасних родинах та їх взаємозв'язку з освітніми інституціями, й упровадженні в практику педагогічних закладів вищої освіти навчально-методичного забезпечення, втіленого у змісті авторського посібника «Педагогіка сімейного виховання». Результати дослідження можуть бути корисними при вдосконаленні змісту навчальних дисциплін «Історія педагогіки», «Педагогіка», «Методика позаурочної діяльності», «Методика виховної роботи» та ін., а також в організації естетичного виховання сучасних дітей та підготовці батьків й учителів для реалізації завдань формування естетичної культури вихованців (пошук інноваційних форм і методів роботи, розроблення нових спецкурсів, укладання підручників, навчально-методичних посібників, рекомендацій, порад), у системі самоосвіти батьків і підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, розширенні взаємодії з органами освіти та громадськими організаціями тощо.

Основні результати дослідження **впроваджено** до освітньо-виховного процесу Львівської середньої загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 42 (довідка № 67 від 10 квітня 2019 р.), Львівського художнього ліцею при Львівській національній академії мистецтв (довідка № 72 від 16 квітня 2019 р.), НВК «Полоницька загальноосвітня школа І–ІІ ст. – ДНЗ» Буської районної ради Львівської області (акт № 53 від 09 квітня 2019 р.), Львівського національного університету імені Івана Франка (довідка № 1497-Н від 22 квітня 2019 р.), Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (довідка № 501 від 11 квітня 2019 р.), Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка № 482-33/03 від 09 квітня 2019 р.), Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (довідка № 739 від 12 квітня 2019 р.), Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (довідка № 16/19 від 22 березня 2019 р.).

Особистий внесок здобувача у статтях, опублікованих у співавторстві (Сірант Н. П., Дума З. М. Естетичне виховання дитини на уроках математики в початковій школі. *Проблеми та перспективи розвитку освіти* : матер. міжнар.

наук.-практ. конф. (м. Львів, 30–31 березня 2017 р.). Херсон: Вид. дім «Гельветика», 2017. С. 62–65; Сірант Н., Кисіль Н. Інноваційні технології навчання на уроках математики в початковій школі. *Вісник Львівського університету*. Серія педагогічна. Львів, 2016. Вип. 31. С. 278–283.) полягає в обґрунтуванні місця та ролі естетичного виховання у процесі навчання, виховання та розвитку особистості.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дослідження доповідалися на науково-практичних конференціях різних рангів:

міжнародних – VI Міжнародному науково-практичному симпозиумі «Етнопедагогіка: діалог культур» (м. Хмельницький, 25–27 жовтня 2012 р.); I Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми початкової освіти та інклюзивного навчання у світлі євроінтеграції» (м. Львів, 12–13 травня 2015 р.); III Міжнародній науково-практичній конференції «Теорія і практика освіти в сучасному світі» (м. Чернігів, 13–14 листопада 2015 р.); II Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Еколого-валеологічне виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в сучасному освітньому просторі» (м. Суми, 09–10 грудня 2015 р.); III Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання сучасної педагогіки» (м. Ужгород, 11–12 грудня 2015 р.); Міжнародній науковій конференції «Виховання у контексті цивілізаційних процесів: вітчизняний і зарубіжний досвід» (30–31 березня 2016 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми початкової освіти та інклюзивного навчання у світлі євроінтеграції» (м. Львів, 12–13 травня 2016 р.); III Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми та перспективи розвитку освіти» (м. Львів, 30–31 березня 2017 р.); III Міжнародній науково-практичній конференції «Основні напрями розвитку педагогічної освіти» (м. Рівне, 7–8 грудня 2018 р.).

всеукраїнських – IV Всеукраїнській науково-практичній заочній конференції «Актуальні проблеми педагогічної науки» (м. Миколаїв, 11–12 березня 2013 р.); V Всеукраїнській науково-практичній заочній конференції «Актуальні проблеми педагогічної науки» (м. Миколаїв, 14–15 листопада 2013 р.); I Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Педагогічна персоналістика: теорія, історія, освітня практика» (м. Івано-Франківськ 25 лютого 2016 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Психолого-педагогічна підготовка майбутніх фахівців у контексті сучасних освітніх реформ» (м. Львів, 06 грудня 2018 р.).

регіональних – Міжвузівській (заочній) науково-практичній конференції «Актуальні проблеми підготовки майбутніх учителів початкової школи в умовах гуманізації вищої освіти» (м. Хмельницький, 28 лютого 2013 р.).

Результати дослідження систематично обговорювалися на науково-методичних *семінарах*: обласному науково-практичному семінарі «Актуальні проблеми навчання математики в умовах реалізації нових стандартів початкової освіти» (м. Львів, 18 лютого 2014 р.); міждисциплінарному науково-практичному семінарі «Педагогічна спадщина Бориса Грінченка в сучасній системі підготовки педагогів» (м. Львів, 10 грудня 2013 р.); міжрегіональному методико-практичному семінарі (м. Львів, 27 жовтня 2015 р.); міському міждисциплінарному семінарі «Формування професійно-комунікативної компетентності вчителя початкових

класів у процесі вивчення фахових дисциплін» (м. Львів, 5 березня 2015 р.); міжвузівському науково-практичному семінарі «Інноваційні технології у практичному навчанні» (м. Броди, Львівська область, 6 грудня 2016 р.); методично-практичному семінарі «Нова українська школа: інтегроване навчання» (м. Львів, 19 жовтня 2017 р.); методично-практичному семінарі «Дошкільна освіта у сучасних вимірах» (м. Львів, 01 березня 2017 р.), а також на засіданнях кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (2015–2019 рр.) і кафедри початкової та дошкільної освіти Львівського національного університету імені Івана Франка (2016–2018 рр.).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження викладені в 18 публікаціях автора(з них 16 одноосібні), з яких: 8 – статей у фахових і міжнародних наукових виданнях, 5 публікацій апробаційного характеру, 4 – матеріали конференцій і тез доповідей; 1 навчально-методичний посібник.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (412 найменувань на 33 сторінках, із них 16 – іноземними мовами) та додатків (на 42 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 263 сторінки, з них основний текст роботи – 73 сторінки. Ілюстративний матеріал поданий у 1 рисунку.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, визначено її мету, завдання, об'єкт і предмет; окреслено методологічну основу та методи дослідження; з'ясовано хронологічні межі, схарактеризовано джерельну базу, розкрито наукову новизну й практичне значення роботи, подано інформацію про форми апробації та впровадження результатів дослідження; наведено дані про публікації автора; окреслено структуру дисертації, її обсяг.

У **першому розділі** – «Теоретичні засади естетичного виховання дитини в сім'ї засобами української народної педагогіки» – здійснено аналіз проблеми естетичного виховання дітей в історико-педагогічній ретроспективі; з'ясовано сутність та значення естетичного виховання дитини; охарактеризовано сім'ю як головний соціальний осередок естетичного виховання дитини; визначено й охарактеризовано освітньо-виховний потенціал української народної педагогіки.

Стверджено, що естетичне виховання молодого покоління упродовж всієї людської історії є важливою метою, оскільки естетичне сприйняття дійсності – необхідний та надзвичайно важливий аспект світосприйняття взагалі. Соціально-історична природа розвитку системи естетичного виховання була визначена як комплексна, стійка і насичена специфічними культурними компонентами. Аналіз генези та сучасного стану системи естетичного виховання виявив наявність універсальних і специфічних характеристик, показав, що естетичне виховання здійснюється в дусі усталених уявлень про красу й гармонію. Вивчення базових ідей і принципів естетичного виховання уможливило виявлення найбільш суттєвих характеристик естетичного виховання молодого покоління.

Доведено, що естетичне виховання здійснюється не лише шляхом планомірного, дидактично виваженого й цілеспрямованого процесу, а й у контексті стихійного, некерованого впливу на дитину навколишнього середовища, суспільства, до якого вона належить, і вплив якого може не усвідомлювати й навіть не відзначати. Однак естетичні аспекти навколишньої дійсності, естетичний вплив різних сторін соціальної дійсності, постійно і невідступно супроводжуючи дитину, діють на неї формувально. Естетичне виховання як процес передбачає взаємодію дитини з освітніми середовищами в сім'ї, школі, закладі позашкільної освіти. Саме під їхнім впливом у неї формуються початкові художньо-практичні вміння та навички, розвиваються творчі здібності в різних видах мистецтва, а під час відвідування театрів, музеїв, вернісажів, бібліотек тощо розширюється сфера прилучення до культурних традицій вітчизняної та світової культури, виробляється естетичний смак, прищеплюються цінності, закладається потреба будувати життя за законами краси і добра.

Аналіз літературних джерел дав змогу уточнити основну дефініцію дослідження «естетичне виховання дитини», під яким розуміється процес, що передбачає системно-комплексний, планомірний і послідовний вплив на дитину з боку різних соціальних інституцій (у т.ч. сім'ї) з метою формування у неї здатності цілеспрямовано сприймати, правильно розуміти, адекватно оцінювати естетику навколишньої дійсності, а також творити «за законами краси».

Основними компонентами естетичного виховання виступають естетичний ідеал, естетичні відчуття, естетичне сприйняття, естетичні потреби, естетичний смак, естетична оцінка, детерміновані природною обдарованістю, життєвим і художньо-естетичним досвідом, рівнем освіти та виховання, які особистість набуває у соціокультурному й освітньому середовищах. Відповідно до основних компонентів, нами визначені завдання, функції й умови естетичного виховання, а також складові педагогічної роботи з прилучення дітей до світу прекрасного.

Стверджуємо, що у процесі становлення особистості дитини активну участь беруть сім'я, школа, інші соціальні інститути, які здійснюють найважливішу функцію суспільства, пов'язану зі збереженням і передачею досвіду попередніх поколінь. Головною підсистемою, вагомим чинником і первинним осередком естетичного виховання виступає сім'я, у якій батьки розуміють виховну та розвивальну дію естетичних вражень, сповнюють процес формування дитини красою і творчістю. Іншою ключовою підсистемою є освітній процес у закладах дошкільної та загальної середньої освіти (дитячий садок, школа), складовими і взаємодоповнювальними елементами якого виступають усі шкільні навчальні предмети (головно гуманітарно-естетичного спрямування). При цьому організаційно-коригувальна функція у забезпеченні педагогічної спрямованості й доцільності освітнього процесу належить педагогові (вихователю, учителю). Інші важливі підсистеми естетичного виховання – позакласна і позашкільна діяльність – зорієнтовані на прилучення дітей до різних видів художньої творчості (факультативні курси, гуртки, студії, творчі майстерні художньо-естетичного спрямування тощо). Практична реалізація цієї підсистеми зумовлює необхідність застосування нетипових, інноваційних підходів до художньо-творчої діяльності дітей, індивідуальних форм і методів стимулювання їхньої творчої активності,

здійснення педагогічного моніторингу за перебігом основних етапів освітньо-виховного процесу. Невід'ємними складовими системи естетичного виховання є самоосвіта та самовиховання. Зорієнтовані на вдосконалення вже набутих і формування нових якостей особистості, вони зумовлюються її індивідуальними захопленнями та сприяють активізації системи конструктивних здібностей: індивідуальної експресії, інтуїтивного мислення, творчої уяви, подолання стереотипів тощо.

У розділі з'ясовано й обґрунтовано, що до основних засобів естетичного впливу на дітей у сім'ї належать: гра, навчальна діяльність (художньо-творча), праця, мистецтво, природа, народна педагогіка тощо. Виявлено, що цілеспрямоване естетичне виховання дитини в сім'ї має здійснюватися на засадах традиційного родинного виховання, з урахуванням принципів народної педагогіки й використанням усіх доступних для цього методів і засобів естетичного впливу.

Другий розділ – **«Практика естетичного виховання дітей засобами народної педагогіки в українській сім'ї (друга половина XX століття)»** – присвячений з'ясуванню особливостей реалізації естетичного виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку засобами фольклору; характеристиці декоративно-ужиткового мистецтва як важливого чинника естетичного виховання дитини в сім'ї; обґрунтуванню специфіки естетичного виховання дитини засобами народної іграшки тощо.

У широкому сенсі фольклор трактується як складова традиційної народної культури, колективна творчість груп або індивідів, що заснована на традиціях і виступає адекватним вираженням культурної та соціальної самобутності. Фольклорні жанри відзначаються концентрованістю змісту, яскравістю форм, довершеністю образів і яскравим ціннісним потенціалом. Теоретичне осмислення ролі фольклору як засобу народної педагогіки є предметом наукового пошуку філософів, фольклористів, етнографів, культурологів, істориків, письменників, педагогів та ін.

З'ясовано, що фольклор як культурне явище сприяє передачі та засвоєнню культурних, етичних й естетичних ідеалів через багатолітню практику сприйняття, спілкування, в особливий спосіб організовані художнє середовище і діяльність саме в той період розвитку індивіда, коли закладається ядро цілісності його особистості. Він як єдина народна художня культура поєднує всі основні види мистецтва, надає усій системі виховання дітей комплексного характеру.

Практикою доведено, що фольклор із найперших років сприяє формуванню естетичного ідеалу особистості дитини, відкриває широкі можливості для її гармонійного розвитку, виступає необхідним і особливо результативним засобом естетичного виховання. Він передовсім сприяє переведенню естетичних емоцій в естетично цілеспрямовані дії, активізує перетворення естетичних установок і критеріїв на регулятори всіх напрямів діяльності дитини. Стверджуємо, що саме у сім'ї актуалізується, зберігається та реалізується освітньо-виховний потенціал дитячого фольклору. Цілеспрямоване використання фольклорних жанрів (казок, прислів'їв, приказок, пісень, танців тощо) в естетичному вихованні дітей у сім'ї має потужний виховний вплив на особистість дитини. Стверджуємо, що пронесені традицією крізь століття, пересіяні від усього зайвого, художньо

недосконалого, традиційні фольклорні жанри представляють шедеври національної побутової культури українців і найбільш повно відповідають законам дитячої естетики.

Одним із найдавніших видів художньої практики людини є декоративно-ужиткове мистецтво – втілення уявлень народу про добро і красу, довершеність природи, багатство рідної землі тощо. Воно володіє невичерпною енергією впливу на індивідуальність, оскільки акумулює величезний історичний, духовний, естетичний досвід, має важливе значення для розвитку художньо-естетичної культури, виховання почуттів, формування естетичної смаку, культури побуту, праці, людських відносин. Аналіз наукової літератури свідчить, що декоративно-ужиткове мистецтво вирізняється яскраво вираженими рисами, а саме: декоративністю, виразністю кольору і пластики, унікальністю орнаменту, різноманітністю фактур матеріалів.

Дидактично доступні види декоративно-ужиткового мистецтва (аплікація, художній розпис, плетіння, ліплення, вишивання, художнє деревообробництво й ін.), особливості їх образної мови сприяють розвитку естетичної сприйнятливості дитини до явищ і предметів навколишньої дійсності, відповідають її природним потребам у яскравих кольорах, барвистих мотивах, ритмічних орнаментальних композиціях. Здебільшого декоративно-ужиткове мистецтво входить у світ дитини з перших днів і супроводжує її крізь усе життя. Дитячі малюнки «повторюють» багатовіковий цикл накопичення декоративно-зображувального фону цього виду мистецтва: починаючи від найпростішої лінії – до умовного зображення зірки, квітки, птаха, риби, звіра і далі, до конкретних предметів і людської постаті. Доведено, що можливість навчання різних прийомів і художніх технік (розписування глиняних виробів, виготовлення узорних тканин методом переплетення ниток, вишивання, аплікація та ін.) цілком доступні для дітей у сім'ї. Дітей раннього віку здебільшого захоплює художньо-творча робота, пов'язана з використанням різних підручних засобів і матеріалів (глина, папір, тканина, фольга, нитки, бісер, шкіра й ін.), а з часом їх приваблює можливість оволодіння новими художніми техніками виготовлення та оздоблення декоративно-ужиткових виробів (карбування, різьблення, тkania, в'язання, вишивання та ін.).

Доведено, що важливим і необхідним предметом культури, який увібрав у себе певний соціокультурний зміст і передає його дітям, завжди має як самостійну художньо-естетичну цінність, так і певне художньо-естетичне виховне значення, є народна іграшка. Вона у спрощеній, узагальненій та систематизованій формі віддзеркалює особливості життєдіяльності народу, його ставлення до виховання молодого покоління. Народна іграшка, попри усю різноманітність і багатофункціональність, залишається найбільш дієвим засобом виховання і навчання молодого покоління (М. Стельмахович). Адже з цим найпершим художньо-культурним засобом пов'язані найяскравіші естетичні уявлення дітей, їхні уподобання та смаки. Художньо-естетична сутність народної іграшки проявляється у відображенні взаємозв'язку етичного й естетичного, співвідношенні з духовним світом дитини, віддзеркаленні споглядального і діяльнісно-практичного способів світосприйняття, духовному устремлінні до життєвих ідеалів.

Народні іграшки, незалежно від матеріалу, колористики чи орнаментики, близькі за змістом, їх об'єднують традиційні образи (тварини, птахи, фігурки людей, побутових предметів й ін.), теми та сюжети. Для них характерна гармонія форми, пропорції, колірної гами та візерункового розпису, вони містять багатий арсенал етико-естетичних понять, розкривають світ фантазій та мрій, викликають у дитини радість, прагнення до самостійної художньо-творчої діяльності (образотворчої, конструктивної, декоративно-ужиткової).

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що народна іграшка завжди була і залишається взаємозв'язаною з сімейними традиціями, педагогічною, художньо-естетичною та трудовою діяльністю дорослих. На наш погляд, активне прилучення в родинному колі до використання та виготовлення народних іграшок, тематика і форми яких гармонійно пов'язані з життям суспільства, розвитком його духовно-матеріальної культури, є одним із найбільш ефективних способів стимулювання творчої активності дитини, розвитку її уяви, фантазії, накопичення естетичних вражень, що здійснює потужний вплив на становлення її естетичної свідомості та культури.

ВИСНОВКИ

У дисертації узагальнено практику естетичного виховання дітей в сім'ї засобами української народної педагогіки у другій половині XX ст. Результати проведеного дослідження засвідчили досягнення мети, розв'язання поставлених завдань й уможливили формулювання таких **висновків**:

1. Аналіз стану дослідженості проблеми естетичного виховання дітей в історико-педагогічній ретроспективі дає підставу констатувати факт вагомості та важливості означеного феномену на всіх етапах розвитку людського суспільства. Досліджуючи сутність естетичного виховання молодого покоління, вивчаючи можливість реалізації його пріоритетних завдань у сім'ї, зокрема засобами української народної педагогіки, прийшли до висновку про необхідність звернення до історії розвитку цього непересічного явища, виокремлення та характеристики його основних еволюційних періодів. Зокрема, нами було визначено такі чотири періоди, які найяскравіше відображали еволюцію феномену, що досліджується:

перший період (XVII – кінець XIX ст.) – відсутність системних досліджень проблеми естетичного виховання дітей;

другий період (перша половина XX ст.) – початок теоретичного вивчення окремих елементів проблеми естетичного виховання молодого покоління;

третій період (друга половина XX ст.) – відновлення та розширення теоретичних досліджень проблеми естетичного виховання дітей;

четвертий період (90-і рр. XX – початок XXI ст.) – комплексне дослідження проблеми естетичного виховання сучасних дітей.

Ретельне і системне вивчення історії філософсько-естетичної думки, аксіологічних позицій представників культури та мистецтва, тенденцій посилення виховних зусиль педагогів, спроб осягнення ними сутнісної характеристики дефініції «естетичне виховання», пошук шляхів його реалізації в освітньому

процесі конкретно-історичної доби дають підставу стверджувати про залежність означених процесів як від ідеологічної системи, так і від архетипів світоглядної та прикладної етнокультури, ментальності, що притаманні їй носіям. Доведено, що становлення і розвиток системи естетичного виховання дітей залежить від конкретного соціокультурного й освітнього середовища, а також детермінується природною обдарованістю, життєвим і художньо-естетичним досвідом дитини, природою, традиціями, звичаями, родинно-побутовою культурою етносу.

2. Аналіз філософської та психолого-педагогічної літератури засвідчує, що погляди вчених на питання естетичного виховання особистості неоднозначні і складають певну мозаїчну картину на рівні теоретико-емпіричних позицій. До загального кола проблем, які потрапили до сфери інтересів науковців як домінантні для обсервації проблеми естетичного виховання дітей, відносимо: змістову сутність естетичного виховання і компоненти, що складають його структуру; термінологічну відмінність/подібність естетичних понять, дефініцій і категорій; вплив різноманітних видів, жанрів і напрямів мистецтва на естетичну вихованість особистості; цілі, завдання та функції естетичного виховання, умови і прикладні аспекти його розвитку тощо.

Психолого-педагогічна наука під естетичним вихованням у широкому сенсі розуміє, по-перше, формування здатності особистості сприймати, відчувати, інтерпретувати прекрасне у житті, природі та мистецтві; по-друге, усвідомлення людиною необхідності брати участь в естетизації навколишньої дійсності; по-третє, систему залучення молодого покоління до художньо-перетворювальної діяльності з метою формування творчих художніх здібностей. На нашу думку, естетичне виховання дитини – це процес, який передбачає системно-комплексний, планомірний і послідовний вплив на дитину з боку різних соціальних інституцій (у т.ч. й сім'ї) з метою формування у неї здатності цілеспрямовано сприймати, правильно розуміти, адекватно оцінювати естетику навколишньої дійсності, а також творити «за законами краси».

3. Домінантною підсистемою, вагомим чинником і первинним осередком естетичного виховання була і залишається сім'я, члени якої усвідомлюють виховну й розвивальну дію естетичних вражень, створюють умови для процесу формування дитини природою, мистецтвом, творчістю. Визначальним елементом естетичного пізнання світу для особистості виступає естетичний ідеал як вищий ступінь прекрасного, досконалий прояв духовної та матеріальної краси. Естетичний ідеал – це найбільш загальне і цілісне уявлення про прекрасне в природі, суспільстві та самій людині.

Аналіз психолого-педагогічної та науково-методичної літератури з проблеми дослідження уможливив виокремлення таких умов естетичного виховання дітей: 1) створення позитивного емоційного клімату в сім'ї (родині), закладах освіти і виховання, спрямованого на розвиток діалогу культур у процесі художньо-естетичної діяльності; 2) урахування потенційних можливостей та здібностей кожної дитини, індивідуальних і вікових особливостей при доборі художніх творів (літературних, музичних, образотворчих, декоративно-ужиткових тощо) і видів художньо-естетичної діяльності; 3) індивідуальний підхід до дитини як основа творчої художньо-естетичної діяльності; 4) тісна співпраця сім'ї та

закладів освіти і виховання у річищі діалогу культур; 5) створення художньо-естетичного середовища вдома та закладах освіти і виховання з максимальним використанням продуктів дитячої художньої творчості; 6) широке практикування спонукальних методів із метою активізації художньо-естетичної діяльності дітей, передовсім ігрових, інтерактивних тощо.

Традиції родинно-побутової культури українців склалися упродовж багатьох століть і змінювалися у ході історичного розвитку людства. Українці традиційно розглядали сім'ю і рід як святиню, тому виховання дітей вважали священним обов'язком батьків. Завдяки вихованню в родині народ продовжував себе у дітях, генерував національно-патріотичний дух, формував характер, виховував менталітет, розвивав родинно-побутову культуру. Естетичне виховання для українців завжди мало особливе, сакральне значення, бо у ньому закладений особливий психотерапевтичний сенс, воно «піднімало» людину над життєвою суєтою, збагачувало духовно, наближувало її до ідеалів Добра, Краси та Любові.

4. У сучасній теорії і практиці виховання увага науковців акцентується на використанні можливостей та сутнісного потенціалу народної педагогіки, що має яскраве і своєрідне національне «забарвлення», увібрала багатовікову мудрість і досвід минулих поколінь щодо виховання дітей та молоді на основі народних звичаїв, традицій, культури, мистецтва. Доводимо, що естетичне виховання дитини в сім'ї має здійснюватися на засадах традиційного родинного виховання, принципах народної педагогіки, шляхом використання усіх доступних для цього методів і засобів естетичного впливу на особистість.

Однією з ключових дефініцій дослідження є «народна педагогіка» як невід'ємна і надважлива складова загальної духовної культури українського народу. У процесі її формування та розвитку впродовж багатьох століть народ виробив власну оригінальну, унікальну, автентичну духовну та матеріальну культуру, що є підґрунтям естетичного виховання підростаючого покоління. Упродовж усього періоду онтогенезу український народ створював, зберігав і примножував багатство словесного, музичного, хореографічного та декоративно-ужиткового мистецтва. Народні мистецькі жанри і види інтуїтивно враховували фізичні та психологічні особливості дітей різних вікових груп, сприяли прилученню їх до збереження і розвитку національної культури.

Аналіз наукових досліджень у галузі філософії, педагогіки, етнографії, культурології, психології засвідчив різні підходи науковців до інтерпретації змісту поняття «народна педагогіка», що узагальнено трактується як: по-перше, феномен, притаманний свідомості народних мас (емпіричні знання, відомості, ідеали, ідеї, погляди, уявлення тощо); по-друге, педагогічна практика різних народів; по-третє, єдність педагогічної думки і педагогічної діяльності народу; по-четверте, наука про народне виховання.

У межах дисертаційного дослідження термін «народна педагогіка» нами трактується як традиційна культура виховання й історично сформований досвід навчально-виховної діяльності, представлений сукупністю відображених у народній творчості уявлень, поглядів, суджень, переконань, ідей, методів і прийомів у галузі виховання, що передаються від покоління до покоління здебільшого в усній та образній формі.

5. На основі наукового аналізу стверджуємо, що фольклор сприяє формуванню естетичного ідеалу особистості дитини з раннього віку; відкриває широкий простір для творчості, імпровізації, фантазії, уяви, тобто є необхідним і дієвим засобом естетичного виховання. Відображаючи дійсність в образній, конкретно-чуттєвій формі, фольклор виступає одним із домінуючих чинників розвитку мислення, мови, уяви дитини, надаючи їй можливість уперше «вийти» зі світу предметно-наочного у сферу невидимого, духовного, фантастичного, реально не представленого.

Констатуємо, що саме у сім'ї зберігається, примножується та реалізується освітньо-виховний потенціал дитячого фольклору, а провідна роль у його застосуванні належить матері. Теоретичний аналіз науково-педагогічної літератури з проблеми дослідження дав змогу виявити виховні можливості найбільш поширених жанрів дитячого фольклору у площині реалізації завдань естетичного виховання дітей у сім'ї.

Декоративно-ужиткове мистецтво також є одним із найдавніших видів художньої практики людини. На думку сучасних учених, у ньому адсорбується величезний художньо-творчий потенціал, нехтування яким руйнує народну культуру, збіднює духовність народу й окремої особистості. Важливість народного декоративно-ужиткового мистецтва для виховання особистості дитини підкреслюється мистецтвознавцями, педагогами і народними майстрами на сторінках спеціальних видань, які досліджені у роботі. Естетичне виховання дитини в сім'ї неможливе без використання усього різноманітного потенціалу декоративно-ужиткового мистецтва у всій палітрі його форм, засобів, художніх технік, прийомів і способів, що деталізовано у дослідженні.

Необхідний атрибут ігрової діяльності та естетичного виховання дитини в сім'ї – іграшки, які в узагальненому вигляді відображають різноманітні аспекти суспільного устрою та людської діяльності – економічні, соціальні, політичні, естетичні тощо. Дитяча іграшка як важливий феномен і винахід культури перебуває у площині досліджень філософії, мистецтвознавства, археології, етнографії, соціології, психології, педагогіки тощо. Народна іграшка – явище багатогранне і специфічне, що розвивалося у кількох напрямках, як-от: художньо-промислова іграшка, ритуальна іграшка, саморобна іграшка. Тип, характер, зміст й оформлення народної іграшки визначалися конкретними виховними завданнями з урахуванням віку дітей, статі, особливостей родинно-побутової культури, суспільно-побутового призначення, сезонності, регіональності, художньої виразності, матеріалу. Стверджуємо, що художньо-естетична сутність народної іграшки проявляється у тому, що вона: 1) відображає взаємозв'язок етичного й естетичного; 2) співвідноситься з духовним світом дитини; 3) віддзеркалює особливості споглядального і діяльнісно-практичного способів світосприйняття; 4) відображає духовні устремління і життєві ідеали; 5) містить багатий арсенал етико-естетичних понять; 6) розкриває світ дитячих фантазій та мрій.

Уважаємо, що ефективність естетичного виховання дітей у сім'ї засобами народної іграшки у процесі ігрової та художньо-творчої діяльності можлива за таких умов: 1) сприйняття народної іграшки як необхідного чинника виховання та джерела нових знань, яскравих емоцій і вражень; 2) активізація емоційно-

естетичної чутливості у процесі прилучення дітей до естетичної спадщини народу – традиційної іграшки; 3) прилучення дитини до художньо-естетичного сприйняття народної іграшки; 4) залучення дитини до художньо-творчої діяльності, пов'язаної з виготовленням народних іграшок.

6. В умовах сьогодення естетичне виховання дітей засобами української народної педагогіки набуває нового, необхідного та життєво-цінного для особистості звучання. Життєздатність народу і держави значною мірою залежить від збереження та розвитку мови, традицій, культури, автентичної духовності, акумульованих у народній педагогіці та її різноманітній освітній палітрі. Збереження інституту сім'ї як найважливішої ланки становлення особистості детермінується в умовах сьогодення усвідомленням батьками й усіма членами родини важливості для особистості усвідомлення приналежності до «роду-племени», певної культури, уміння використовувати у повсякденному житті народну мудрість, досвід родинно-побутової праці, примножуючи споконвічні здобутки народу у царині духовності, моральності, естетичної довершеності, мистецької досконалості.

Проведене дослідження не вичерпує усіх питань означеної проблеми. Окремого розгляду та наукового обґрунтування потребують питання виховного потенціалу фольклору; взаємодії виховних інституцій у процесі естетичного виховання дитини, ролі природи як чинника виховання тощо.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Сірант Н. Виховання дітей у молодій сім'ї. *Педагогічний дискурс* : зб. наук. праць Хмельницької гуман.-пед. академії. 2012. № 13. С. 350–353.
2. Сірант Н. У вдячній пам'яті жива. *Початкова школа*. 2012. № 10. С. 58–59.
3. Сірант Н. П. Естетичне виховання дітей засобами природи. *Молодий вчений*. 2016. № 2. С. 338–340.
4. Сірант Н. П. Дитина як суб'єкт естетичного виховання в контексті викликів сьогодення. *Гірська школа українських Карпат*. 2018. № 19. С. 23–27.
5. Сірант Н. П. Реалізація завдань естетичного виховання дитини засобами фольклору. *Monografia pokonferencyjna: science, research, development*. 2018. № 15. С. 48–52.
6. Сірант Н. П. Декоративно-ужиткове мистецтво як чинник естетичного виховання дитини в сім'ї. *Освітній простір України*. 2019. № 4. С. 187–193.
7. Сірант Н. П. Освітньо-виховний та естетичний потенціал української народної педагогіки. *Молодь і ринок*. 2019. № 4. С. 153–157.
8. Сірант Н. П. Проблеми естетичного виховання дітей в історичній ретроспективі. *Молодь і ринок*. 2019. № 1 (168). С. 111–117.
9. Сірант Н. Педагогіка сімейного виховання : навч.-метод. посіб. Дрогобич : Ред.-вид. відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2012. 118 с.

Праці апробаційного характеру

10. Сірант Н. Проблеми виховання дітей у неповній сім'ї. *Актуальні проблеми педагогічної науки* : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Миколаїв, 11–12 березня 2013 р.). Миколаїв, 2013. С. 136–138.

11. Сірант Н. П. Сімейне виховання в різні періоди розвитку суспільства. *Відкритий урок*. 2014. № 1. С. 77.

12. Сірант Н. П. Естетичне виховання дитини в сім'ї як психолого-педагогічна проблема. *Теорія і практика освіти в сучасному світі* : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 13–14 листопада 2015 р.). Херсон : Вид. дім «Гельветика», 2015. С. 24–27.

13. Сірант Н. П., Дума З. М. Естетичне виховання дитини на уроках математики в початковій школі. *Проблеми та перспективи розвитку освіти* : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 30–31 березня 2017 р.). Херсон : Вид. дім «Гельветика», 2017. С. 62–65.

14. Сірант Н. П. Музика як засіб естетичного виховання. *Основні напрямки педагогічної науки* : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Рівне, 7–8 грудня 2018 р.). Рівне, 2018. С. 29–32.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

15. Сірант Н. Як батьківські збори перетворити на збори батьків. *Виховна робота в школі*. 2011. № 11 (84). С. 19–21.

16. Сірант Н. Особливості подружніх конфліктів у молодій сім'ї. *Актуальні проблеми педагогічної науки* : матер. V Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Миколаїв, 14–15 листопада 2013 р.). Миколаїв, 2013. С. 176–178.

17. Сірант Н. П. «Нехай мій труд прискорить день розвитку мого рідного краю». *Товариство «Рідна школа»: історія і сучасність*: наук. альманах / Упоряд. і наук. ред. Д. Герцюк, П. Сікорський. Львів : Вид-во Львів. край. т-ва «Рідна школа», 2015. Ч. 8. С. 187–193.

18. Сірант Н., Кисіль Н. Інноваційні технології навчання на уроках математики в початковій школі. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. Львів, 2016. Вип. 31. С. 278–283.

АНОТАЦІЇ

Сірант Н. П. «Естетичне виховання дитини в сім'ї засобами української народної педагогіки (друга половина XX століття)». – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Дрогобич, 2019.

У роботі виявлено стан розробленості наукової проблеми, вивчено джерельну базу дослідження, систематизовано поняттєво-категорійний апарат; проаналізовано стан дослідженості проблеми естетичного виховання дітей в історико-педагогічній ретроспективі; розкрито сутність і значення естетичного виховання й схарактеризовано українську сім'ю як основний осередок зародження, становлення

та розвитку естетичної культури особистості дитини; визначено освітньо-виховний потенціал української народної педагогіки в естетичному вихованні дітей; висвітлено зміст естетичного виховання дітей в українській сім'ї другої половини ХХ ст. засобами фольклору, декоративно-ужиткового мистецтва та народної іграшки; обґрунтовано прогресивні здобутки українців у царині естетичного виховання засобами української народної педагогіки в українській сім'ї другої половини ХХ ст. задля творчого використання у сучасних реаліях сімейного виховання.

Основними компонентами естетичного виховання виступають естетичний ідеал, естетичні відчуття, естетичне сприйняття, естетичні потреби, естетичний смак, естетична оцінка, детерміновані природною обдарованістю, життєвим та художньо-естетичним досвідом, рівнем освіти і виховання, які особистість набуває у соціокультурному й освітньому середовищах. Відповідно до основних компонентів, визначені завдання, функції й умови естетичного виховання, а також складові педагогічної роботи з прилучення дітей до світу прекрасного.

Ключові слова: естетичне виховання, дитина, сім'я, родина, засоби української народної педагогіки, компоненти естетичного виховання, засоби естетичного впливу фольклор, декоративно-ужиткове мистецтво, народна іграшка.

Сирант Н. П. «Эстетичное воспитание ребенка в семье средствами украинской народной педагогики (вторая половина XX века)». – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата педагогических наук за специальностью 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Дрогобычский государственный педагогический университет имени Ивана Франка, Дрогобыч, 2019.

В работе выяснено состояние разработанности научной проблемы, изучена источниковая база исследования, систематизирован понятие-категорийный аппарат; проанализировано состояние исследованности проблемы эстетичного воспитания детей в историко-педагогической ретроспективе; раскрыты сущность и значение эстетичного воспитания и охарактеризовано украинскую семью как основную ячейку зарождения, становления и развития эстетичной культуры личности ребенка; определен образовательно-воспитательный потенциал украинской народной педагогики в эстетическом воспитании детей, освещено содержание эстетического воспитания в украинской семье второй половины ХХ в. средствами фольклора, декоративно-прикладного искусства и народной игрушки; обоснованно прогрессивные достижения украинцев в области эстетического воспитания средствами украинской народной педагогики в украинской семье второй половины ХХ в. с целью творческого использования в современных реалиях семейного воспитания.

Основными компонентами эстетичного воспитания выступают эстетичный идеал, эстетичные ощущения, эстетичное восприятие, эстетичные потребности, эстетичный вкус, эстетичная оценка, детерминированные естественной одаренностью, жизненным и художественно-эстетическим опытом, уровнем образования, и воспитания, которые личность приобретает в социокультурной и

образовательной среде. В соответствии с основными компонентами определенные задания, функции и условия эстетического воспитания, а также составляющие педагогической работы, с приобщения детей к миру прекрасного.

Ключевые слова: эстетическое воспитание, ребенок, семья, средства украинской народной педагогики, компоненты эстетического воспитания, средства эстетического влияния, фольклор, декоративно-ужиткове искусство, народная игрушка.

Sirant N. P. Aesthetic upbringing of a child in the family by the means of Ukrainian folk pedagogy (second half of the twentieth century). – Qualified scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation on the scientific degree of the Candidate of Pedagogical sciences in the specialty 13.00.01 – general pedagogy and history of pedagogy. – Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Drohobych, 2019.

The paper presents the state of development of the scientific problem, analyzes the reference of the research, systematizes its conceptual and categorical apparatus; analyzes the state of the research of the problem of aesthetic education of children in the historical and pedagogical retrospective; the essence and the importance of aesthetic education have been revealed and the Ukrainian family has been characterized as the main source of the formation and development of the aesthetic culture of the child's personality; the educational potential of Ukrainian folk pedagogy in the aesthetic education of children has been found out; the content of aesthetic upbringing of children in the Ukrainian family of the second half of the twentieth century is revealed by means of folklore, arts and crafts and folk toys; the progressive achievements of Ukrainians in the field of aesthetic education by means of Ukrainian folk pedagogy in the Ukrainian family of the second half of the twentieth century are substantiated for creative usage in the modern realities of family education.

It is proved that the aesthetic education of the young generation throughout human history is an important goal, and the socio-historical nature of the development of the aesthetic education system is defined as complex, stable and saturated with specific cultural components. The analysis of the genesis and current state of the aesthetic education system revealed the presence of universal and specific characteristics. It is showed that aesthetic education is carried out in the spirit of established ideas about beauty and harmony. The process of studying the basic ideas and principles of aesthetic education made it possible to identify the most significant characteristics of aesthetic education.

It is argued that aesthetic education as a process involves the interaction of the child with educational environments in the family, school, and off-school education. It is under their influence that a child develops initial artistic and practical skills, develops creative abilities in various fields of art, during the visits to theaters, museums, opening days, libraries, etc. The sphere of involvement in cultural traditions of national and world culture is expanded, aesthetic taste is produced, values are instilled, the need to build a life according to the laws of beauty and good is laid.

The analysis of references makes it possible to clarify the basic definition of the study «aesthetic education of the child», by which we understand the process, that

involves a complex, systematic and consistent impact on the child by various social institutions (including the family) with the aim of the formation of personal ability to purposefully perceive, properly understand, adequately evaluate the aesthetics of the surrounding reality, as well as to create «according to the laws of beauty».

The main components of aesthetic education are the aesthetic ideal, aesthetic sensations, aesthetic perception, aesthetic needs, aesthetic taste, aesthetic evaluation, determined by natural talent, life and artistic and aesthetic experience, by the level of education and upbringing that the individual acquires in social and educational environment. According to the main components, we define the tasks, functions and conditions of aesthetic education, as well as the components of pedagogical work on bringing children to the world of the beauty.

It is defined that the main means of aesthetic influence on children in the family include: agame, educational activities (artistic), work, art, nature, folk pedagogy and more. It has been found out that purposeful aesthetic education of the child in the family should be based on the principles of traditional family education, taking into account the principles of folk pedagogy and using all available methods and means of aesthetic influence.

The practice of realization of tasks of aesthetic education of children in the family by means of folklore, arts and crafts and folk toys is analyzed in the scientific work. In a broad sense, folklore is interpreted as a component of traditional folk culture, the collective creativity of groups or individuals, based on traditions and serving as an adequate expression of cultural and social identity. Folklore genres are marked by the concentration of content, the brightness of forms, the perfection of images and the bright value potential. It is claimed that the educational and upbringing potential of children's folklore is preserved and realized in the family. The purposeful usage of folklore genres (fairy tales, proverbs, sayings, songs, dances, etc.) in the aesthetic upbringing of children in the family has a powerful educational influence on the child's personality.

One of the oldest types of artistic practice of a person is arts and crafts. It is the embodiment of people's ideas about the good and beauty, the perfection of nature, the wealth of the native land, etc. The analysis of the scientific works shows that the folk arts and crafts is distinguished by the pronounced features, namely: ornaments, expressiveness of color and plasticity, uniqueness of ornamentation, variety of textures of materials.

It is stressed that a folk toy is an important and necessary cultural object, which has absorbed a certain socio-cultural content and imparts it to children, always has both an independent artistic and aesthetic value and importance. The artistic and aesthetic essence of a toy is manifested as it reflects the interrelation of ethical and aesthetic; relates to the spiritual world of the child; reflects the features of the contemplative and activity-practical ways of worldview; shows spiritual aspirations and ideals of life; contains a rich arsenal of ethico-aesthetic concepts; reveals the world of children's fantasies and dreams.

Keywords: aesthetic education, child, family, means of Ukrainian folk pedagogy, components of aesthetic education, means of aesthetic influence, folklore, arts and crafts, folk toy.

Підписано до друку 23.09.2019 р. Формат 60х90/16.
Папір офсетний. Гарнітура «Times New Roman».
Вид. арк. 0,9. Зам. 120. Тираж 100. Друк на ризографі.

Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного
педагогічного університету імені Івана Франка
82100 Дрогобич, вул. І. Франка, 24.